

شاعران ایرانی نژاد مدفون

در مزار الشعرائی کشمیر

کشمیر بہ علت زیبای پھای فطری و شباهتی و مماثلتی کہ با سرزمین ایران دارد مورد توجہ بسیاری از صوفیان و شعرا و مبلغان ایرانی قرار گرفتہ است. عدہ دانشمندان و نویسندگان ایرانی کہ از مناطق مختلف ایران بہ سوی آن سرزمین دل کش و رینیا کشانہ شدہ اند بسیار است. از میان آنہا بسیاری ہستند کہ کشمیر را برای استقرار دائمی خود برگزیدہ بودند. طبیعی ست کہ آنہا در همان جا زندگی را بدرود گفتند و در همان جا بہ خاک سپردہ شدہ بر سر مرقدہای بعضی از آنہا عمارات رفیع بہ عنوان یادگار تاسیس شدہ است. از میان آنہا آرامگاہ محمد امین اولیسی (منطقی) در محلہ اولیسی سید کمال الدین در محلہ سید کمال سید محمد کرمانی در مقبرہ گنج بخش سید حسین خوازمی در محلہ منوار (منور آباد) سید حسین سمنانی در دہکدہ کولگام مزار کمال الدین بدخشی در محلہ علم گری میر الہی ہمدانی در مزار بہاء الدین گنج بخش معروف ہستند.

در شہر سریناگر پانچت کشمیر کوہی معروف است مسلمانان کشمیر آن را کوہ سلیمان گویند و اہل ہنود آن را بہ نام شنکر آچار یا یاد می کنند. در دامن آن محلہ ای آباد است بنام

در گنج در محله مزبور محلی است به نام مزار الشعراء. این مقبره آخرین قرارگاه شش نفر شاعران شهنشاهی ایرانی تشرافی باشد که در اوقات مختلف در دوران حکومت منوچاه گورکانی هفت در کشمیر اقامت گزیدند. در آن جا توطن اختیار نمودند و در همان جا درگذشتند در آن جا مدفون شده اند.

اسامی شاعرانی که در مزار الشعراء کشمیر مدفون هستند بدین قرار است:

۱. حکیم مسیح الزمان ابو الفتح گیلانی (متوفی ۵۹۹۵هـ)؛
۲. حاج محمد جان قدسی مشهدی (متوفی ۱۰۵۵هـ)؛
۳. محمد قلی سلیم تهرانی (متوفی ۱۰۵۷هـ)؛
۴. میرزا ابوطالب کلیم کاشانی (متوفی ۱۰۶۱هـ یا ۱۰۶۲هـ)؛
۵. ملا طغرای مشهدی متخلص به شقیقه و طغرا؛
۶. قاضی ابوالقاسم مشهور به قاضی زاده

ابو الفتح گیلانی - این مزار را پادشاه هفتدگر شاه گورکانی برای مدفون حکیم ابو الفتح گیلانی در محله در گنج برقرار تپه ای و در کنار تالاب دل تاسیس نمود. اولین کسی که در مزار الشعراء کشمیر مدفون شد ابو الفتح گیلانی بود. ادیبی از رجال و شاعران نامدار دربار اکبر شاه گورکانی بود. اکبر شاه هنگامی که در سال ۹۹۵ هجری قمری برای تفریح و سیاحت عازم کشمیر شد ابو الفتح به همراهی او به کشمیر رفت. اما او ناگهان در آنجا قضا کرد. سال وصال او در تاریخ حسن ۹۹۵ هجری درج است. در مدح میر ابو الفتح شاعر نامدار دیگر دربار اکبری که مدوح عرفی شیرازی نیز بوده قصیده ای نوشته است. اینک بیت زیر از آن قصیده که در تاریخ حسن نقل شده است:

میر ابو الفتح آن که لوح دانشش
بر سزای نام و اذهان دیگر است

ابوالفتح شعرمی سرود. در نشر هم مهارت داشت، درباره طب کتابی به نام دار الشفا از تصنیفات
اوست:

بر روی مترقد ابوالفتح سنگی بزرگ با کتیبه‌ای به زبان عربی و فارسی موجود است که
تاریخ کاران مابقی مانده است. ولی این کتیبه خوانا نیست. زیرا اکثر حروف آن با مرور زمان
شکسته و خراب شده اند.

حاج محمد جان قدسی مشهدی: مولد قدسی مشهد رضاست. در زمان پادشاهی
شاهجهان پادشاه گور کافی هند به هندوستان رفت و تقرب آن پادشاه به دست
آورد و آهسته آهسته به درجه والارسیدحتی به منصب ملک الشعرائی فایز گشت. بر طبق روایت
پادشاه نامه وفات قدسی در دارالسلطنت لاهور در سال ۵۶-۱۰۵۷ هـ اتفاق افتاد
امام صنف واقعات کشمیری نویسد که قدسی در آخر عمر رهپار کشمیر شد و در همان جا وطن
اختیار نمود. و در سال ۱۰۵۵ هـ در همان جا فوت کرد و در مزار الشعراء مدفون گردید.
غنی کشمیری که معاصر قدسی و کلیم کاشانی بود در مرثیه کلیم می گوید:

عمرها در یاد او زیر زمین
خاک بر سر کرد قدسی و سلیم
عاقبت از اشتیاق یک دیگر
گشته اند این هر سه در یک جا مقیم

در حالی که در تذکره نصرآبادی درج است که قدسی در لاهور وفات یافت و جسدش را به مشهد
بردند. از ابیات مندرج فوق برمی آید که قدسی، کلیم و سلیم هر سه در یک جا مدفون هستند
و این وقتی ممکن است که جسد قدسی را از لاهور به کشمیر برده باشند.
قدسی در شعر و سخن بتجربه دست آورده بود. در صنف غزل قصیده و مثنوی گوی

سبقت از اقران خود رلوده بود. صاحب دیوان است. در توصیف کشمیر شنوی دارد.
 قدسی در آخر عمر تاریخ روزگار شاهجهان پادشاه را نیز به نظم در آورد ولی این مثنوی به علت
 وفاتش ناتمام ماند و فقط از زایش شاهجهان تا دهمین سال پادشاهی او را احاطه می کند.
 اما بعد از وفات قدسی کار او را ابو طالب کلیم کاشانی دنبال کرد. نمونه غزل قدسی -

ننگت عشوه گرد و عریبه ساز است هنوز چشم محمور تو سرافتنه تاز است هنوز
 تازه شد دولتی به خط تازه تو ناز کن تاز که آغاز نیاز است هنوز
 خاک شد سپیک محمود ز تاثیر وفا دل او در شکن زلف ایاز است هنوز
 راه نزدیک حرم سعی مرا باطل کرد لبیک شادم که ره عشق دراز است هنوز
 گر چه نبود سیر موی از حقیقت خالی دل قدسی ز پی عشق مجاز است هنوز^{۱۲}

همدلی سلیم تهرکاتی :- وی در زمان شاهجهان پنجمین پادشاه

گورگانی از ایران به همت مهاجرت نمود و به دربار او پیوست. وقتی که اسلام خان وزیر
 شاهجهان به سمت استانداری کشمیر گماشته شد به هم کراهی او بر کشمیر رفت
 و در همان جا ماند در سال ۱۰۵۷ هـ زندگی را بدرد گفت و در مزار الشعراي کشمیر در پهلوی
 قدسی مشهور مدفون شد.

در تذکره حسینی آمده است که دیوان سلیم تقریباً بیست هزار بیت بوده است^{۱۴}

او مثنوی قضا و قدر را نیز سروده است. در توصیف کشمیر مثنوی نیز از او یادگار مانده است.
 نمونه ای از غزلیات او است :-

گدای کوی تو خراباتم و غم این است
 که باده آتش سوزان دکاسه چوبین است^{۱۵}

دل چو شد گرم ز می جلوه عشق کند
ماهی موم به آتش چو رسد آب شود^{۱۳}

ابوطالب کلیم: ابوطالب در همدان متولد شد اما در کاشان زیسته و در نزد کره نصر آبادی
آمده است؛ اسلمش از همدان است اما چون در کاشان بسیار بوده کاشی شهرت دارد - چنانچه خود گفت:
زنهار مگوئید (کلیم) از همدان نیست^{۱۴}

او نیز مانند شاعران و نویسندگان دیگر ایرانی به خاطر این که مغولان گورکانی هند
شعر دست بودند و سخنوران فارسی را به انعام و جوایز سرفراز می ساختند به هند
هاجرت نمود. در دهله اول به جنوب هند (دکن) رفت. بعداً به دربار شاه جهان پادشاه گور
کانی پیوست. در آخر عمر به کشمیر رفت و با خاطر جمع پادشاه نامه را که شامل احوال شاه جهان
پادشاه است، بر رشته شعر درآورد. او در کشمیر با ملاطفا هر غنی - شاعر نامدار کشمیر معرفی شد و
بامرد زمان میان هر دو روابط دوستانه و صمیمانه برقرار گردید. کلیم در سال ۱۰۶۱ هجری
قمری در کشمیر درگذشت و او را در مزار الشعرا به خاک سپردند.
غنی کشمیری در مرثیه اد می گوید:

جیف کز دیوار این گلشن پرید
طالبان بلبل باغ نعیم
رفت و آخر تخمه را از دست داد
بی عصا طی کرد این ره را کلیم
اشک حسرت چون نمی ریزد قلم
نشد سخن از مردن طالب یتیم
هر دو از شوقش دل اهل سخن

چون زبانِ خامه می گردد دو نیم
 عمرها در یادِ او زیر زمین
 خاک بر سر کرد قدسی و سلیم
 عاقبت از اشتیاق یکدیگر
 گشته اند این هر سه در یک جا مقیم
 گفت تاریخ و قات او غنی
 "طور معنی بود روشن از کلیم" ۱۸

کلیم کلیات فارسی از خود باقی گذاشته است.^{۱۹} دیوان اشعار فارسی او چند بار چاپ خورده است. ^{۲۰}مجله عالمگیری را به نشر ساده و روان نوشته است که درباره تولد درزها و بزهای شاهجهان پادشاه می باشد. در توصیف کشمیر مشنوی مختصری نیز دارد. ملا طغرائی شهیدی: مولدش شهید رضوی بود. از ایران به سمرقند مهاجرت نمود و به دربار شاهزاده مراد بخش منگ گردید. در مدح او قصیده غرا دارد. او در این قصیده مدح را بسیار ستوده است:

دارای عرش کوه سلطان مراد بخش
 زینت فزای کرسی و اورنگ آسمان^{۲۱}

طغرا بعداً به میرزا ابوالقاسم که به سمت دیوانی گماشته شده بود پیوست. چندی بعد طغرا به دعوت او به کشمیر رفت و در محله نایب یار پای همت در دامن عزت کشید. رحلت او در میان سالهای ۱۰۶۸ و ۱۰۷۸ هـ در کشمیر به وقوع پیوست و در مزار الشعرا مدفون "طغرا" ^{۲۲}تخلص می کرده. در تشریح مهارتی به سزا داشت. تصنیفات متعدد از خود باقی گذاشته است. اکثر تصنیفات او به صورت نسخه های خطی در کتابخانه های معروف محفوظ هستند. بعضی از آثار او بدین قرار است:

۱. پوشش یلیل - دیباچه میبار الادراک، در توفیق و بیان حقایق شعری و روحانی سروده
های حافظ؛^{۲۳}

۲. الهامیه - در نشر آمیخته به نظم کتاب عرفانی و بیشتر به زندگی خود طخرا مربوط است^{۲۴}

۳. انوار المشارق - نشر آمیخته به نظم؛^{۲۵}

۴. تاج المدایح - در ستایش مراد بخش پسر شاهجهان پادشاه، به نشر فارسی آمیخته

به نظم؛^{۲۶}

۵. تجلیات - در وصف کشمیر و ستایش از میر حسین سبزواری، در نشر آمیخته به نظم؛^{۲۷}

۶. تذکرة الالتقی یا تذکرة الاحیاء - در ستایش دو از ده تن از معاصران مصنف؛^{۲۸}

۷. تحقیقات - در وصف آسمان ستارگان و ماه، در نشر آمیخته به نظم؛ ۸. تسولات، در

ذکر اصطلاحاتی که در موسیقی به کار می‌روند، به نشر و نظم؛^{۲۹}

۹. تعداد النوادر - در وصف کشمیر و هشت منزل راه آن؛

۱۰. جلوسیه - درباره تاجگذاری اورنگ زریب؛

۱۱. آشوب نامه یا هفت آشوب، دیباچه‌ای که بر سبده زلالی خوانساری نوشته است

کتابهای زیر نیز به نام او در فهرست مشترک جلد ۱۰، ص ۱۷۴، مندرج است:

۱. پریشان در وصف شاه عباس دو؛ ۲. چشمه فیض نامه‌هایی است تاریخی از ۴۴

تن؛ ۳. ضیافت معنوی در وصف قحط در دکن؛ ۴. کنز المعانی در وصف شاه شجاع؛

۵. سیمین ورق؛ ۶. فردوسیه در وصف کشمیر؛ ۷. مرآت الفتوح؛

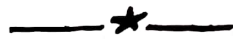
۸. مجمع الغزایب؛ ۹. مرتفعات.

قاضی ابوالقاسم: او از اولادان قاضی شریح بود و بدین مناسبت به اسم قاضی زاده

شهرت داشت. قاضی در زمان پادشاهی شاهجهان به سمت دیوانی کشمیر برگزیده شد. طبعش

موزون بود و در تشریح مهابرت داشت. سدقانی زاده تاسیس کرده ادست. ادا تا آخر
 عمر در کشمیر ماند. چون قضا کرد در مزار الشعرا به خاک سپرده شد. بیت زیر از ادست:
 خالی از ذکر تو عصفوی چه حکایت باشد
 سر مویلی به خلط در همه اندام نیست^{۳۱}

وضعیت مزار الشعرا کشمیر در حال حاضر بسیار وخیم است و نیاز به تعمیر و اصلاح دارد.
 ولی متأسفانه کسی به تجدید تعمیر یا بازسازی آن التفات نمی کند. با آن که آرامگاه‌های این شاعران گرامی
 قدر را مردم کشمیر در حدود سه قرن گذشته محفوظاً فرهنگی به عمل آورده نشود و دیگر نسل‌های آینده نوع
 انسانی ما را ختم نخواهند بخشید.

● پالویسها ●

۱. در فهرست کتابخانه ذاکر حسین جامعیه بلیه سال وفات حاج محمد جان قدسی ۱۰۵۶ هـ
 و دانش لاهور درج است.
۲. پیر غلام حسن کهو بهامی تاریخ سخن جلد ۴، ص ۵-۴. انتشارات اداره تحقیق و اشاعت
 استان جامو و کشمیر سریناگر ۱۹۶۰ میلادی
۳. همان
۴. فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه هردیال ص ۲۰. انتشارات مرکز تحقیقات فارسی رایزنی
 فرهنگی. ج ۱. ایران دهللی نور.
۵. محمد اعظم دبیری دافعات کشمیر ترجمه اردو؛ پیر غلام حسن کهو بهامی تذکره ادیبای کشمیر ترجمه
 اردو - ص ۵۴۳.
۶. حسام الدین راشدی - تذکره شعرا کشمیر جلد ۳ - ص ۱۳۳۷

۷. محمد اعظم دیدمری، واقعات کشمیر
۸. حسام الدین راشدی، تذکره شعرائ کشمیر، ص ۱۳۳۷.
۹. همان، ص ۱۲۴۰ (به حواله تذکره حسینی)
۱۰. ملا ظاهر غنی کشمیری - دیوان غنی، ص ۲۴۹، انتشارات فرهنگستان زبان و هنر کشمیر
۱۱. نسخهای خطی دیوان قدسی در کتابخانه های مختلف مضبوط است. یک نسخه دیوان مزبور در کتابخانه جامعیه ملیه اسلامیه به شماره ۵۹۳ و دیگری در آرشیو پتیاله به شماره ۲۵۳ مضبوط است. نیزین - ک مشترک = ۷؛ ۸۵۹؛ سالار ۱۰؛ ۱۷۵؛ ۵؛ ۱۳۸۹ - ۱۳۹؛ بتارس ۲۸ - جیب گنج ۱؛ ۱۵۹.
۱۲. محمد اعظم دیدمری، واقعات کشمیر ترجمه اردو - ص ۳۱۵.
۱۳. نظر صاحب تذکره شعرائ کشمیر درباره مزار شعرائ کشمیر که اکنون از مقبره الشعرا هیچ نشانی باقی نمانده است صحیح نیست زیرا این مقبره هنوز که هنوز است باقی مانده و اما خراب شده است.
۱۴. دو نسخه خطی دیوان سلیم در کتابخانه عمومی و آرشیو پتیاله به شماره ۲۴۱ و ۳۵۲ مضبوط است ن-ک - فهرست نسخهای خطی کتابخانه آرشیو - ص ۱۱۴.
۱۵. پیر غلام حسن کھویه های، تاریخ حسن جلد ۴، ص ۱۳.
۱۶. همان
۱۷. حسام الدین راشدی، تذکره شعرائ کشمیر جلد ۳، ص ۱۳۵۲.
۱۸. ملا ظاهر غنی کشمیری، دیوان غنی، به ترتیب محمد امین دالاب، ص ۲۴۹، انتشارات فرهنگستان هنر و زبانها سریناگر، ۱۹۸۴.
۱۹. یک نسخه قلمی از کلیات کلیم به شماره ۳۰۹ در کتابخانه عمومی پتیاله نگهداری می شود. ن-ک فهرست نسخهای خطی کتابخانه عمومی و آرشیو پتیاله، ص ۱۳۳؛ انتشارات راینی فرهنگ، ا. ب. ج.

۲۰. ۱۹۵-۹۶؛ سالار، ۵: ۱۳۹
۲۱. نسخہ‌های خطی مجلس عالمگیری در کتابخانہ انجمن ترقی اردو بہ شماره های ۳۴۵ و ۳۴۶ مفیوط
است. ن. ک. فہرست نسخہ‌های خطی فارسی کتابخانہ انجمن ترقی اردو، ص ۱۳، انتشارات
رایزنی فہستگی، ارج ایران، دہلی
۲۲. پی‌غلام حسن کہویہامی، تاریخ حسن، جلد ۴، ص ۱۳.
۲۳. فہرست کتابخانہ جامعہ علم در دہلی، ص ۲۵۵، انتشارات مرکز تحقیقات ریزنی فہستگی
ارج، ایران، دہلی نو.
۲۴. همان، ص ۱۹۳
۲۵. همان، ص ۹۲.
۲۶. همان.
۲۷. همان
۲۸. همان، ۱۹۴.
۲۹. همان
۳۰. سدنا دپورہ ہنوز ہم بہ اسم سید قاضی زادہ شہرت دارد. ن. ک. تحفۃ الفقرا، محمد مراد
تنگ، ص ۹۵؛ تذکرہ اولیای کشمیر، ص ۱۳۳
۳۱. پی‌غلام حسن کہویہامی، تاریخ حسن، جلد ۴، ص ۱۳.